

Збірник «Навчальні програми з позашкільної освіти.
(Загальна редакція Биковські О.В., Савенко Н.І.)

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА ДЕКОРАТИВНИЙ РОЗПИС Початковий і основний рівні, 3 роки навчання

*«Схвалено для використання в закладах позашкільної освіти
Науково-методичною комісією з позашкільної освіти
Науково-методичної ради з питань освіти
Міністерства освіти і науки України»,
протокол від 12.02.2020 № 1*

Автор: Т. П. Жукова

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Народне мистецтво – це скарб, який завжди з нами поряд і постійно впливає на наше емоційне сприйняття світу, розвиває вдачу і хист народу, прилучає до його традицій, історії, вчить народної мудрості, любові до рідного краю. Тому, так важливо відтворювати народні обряди та звичаї.

Одним із поширених видів народного мистецтва, що здавна існує та розвивається в Україні, є декоративний розпис. Споконвіку ним прикрашали житло, меблі, посуд та тканину. Широкого поширення набули розписи інтер'єру хат, скринь, речей побуту, інвентарю тощо. У кожній місцевості настінні розписи мали свої характерні особливості, колорит та улюблені мотиви.

Одним із найвідоміших центрів, що здавна уславився своєрідним мистецтвом розпису в Україні, є село Петриківка Дніпропетровської області.

Завдяки його символічній, образній мові вихованці мають можливість глибше пізнати історію рідного краю, свого народу.

Метою програми є формування у дітей ключових компетентностей засобами декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема декоративним петриківським розписом.

Завданнями програми є формування таких компетентностей:

пізнавальної – ознайомлення з базовими поняттями та знаннями, які стосуються декоративно-ужиткового мистецтва;

практичної – оволодіння навичками техніки декоративно-ужиткового мистецтва, зокрема петриківського розпису; опанування, закріплення та поглиблення вмінь і навичок користування різноманітними матеріалами й інструментами;

творчої – розвиток творчих здібностей, відчуття кольорової гами та пропорцій, художньо-образного сприйняття побаченого та його відображення на папері, площині та формі; створювати власні однопланові та багатопланові композиції; створення однопланових та багатопланових композицій; стійкого інтересу до образотворчого мистецтва;

соціальної – виховання дбайливого, шанобливого ставлення до надбань народного мистецтва, національної свідомості, формування естетичного смаку; виховання культури праці, точності й акуратності в образотворчому мистецтві; виховання патріотизму, любові до України.

Програма розрахована на роботу зі здобувачами освіти середнього і старшого шкільного віку у групах початкового та основного рівнів.

Початковий рівень – 1-ий рік – 144 год. на рік, 4 год. на тиждень;

Основний рівень – 2-ий та 3-ій роки – 216 год. на рік, 6 год. на тиждень.

На *початковому рівні* вихованці набувають початкових знань з композиції та кольорознавства, вмінь та навичок виконання традиційних елементів декоративного розпису, знайомляться з поняттям «симетрія» та «асиметрія», «стилізація». Набувають знань про тло та способи його нанесення, знайомляться з послідовністю роботи над композицією на кольоровому тлі, вчать створювати власні однопланові та багатопланові композиції.

На *основному рівні* (термін навчання – 2 роки) вихованці поглиблюють свої знання, опановують техніку розпису виробів з дерева різними типами фарб (гуаш, олійні та акрилові), вчать працювати на площині та формі розписуючи окремі предмети та тематичні набори предметів. Вчать основам декоративного пейзажу та натюрморту. Виконують складні орнаментальні та сюжетні композиції. Опановують техніку розпису керамічних виробів спеціальними фарбами для кераміки. Протягом двох років навчання проводиться за фронтально-індивідуальною формою. Використовуються такі методи: індивідуальні та колективні вправи, екскурсії на природу, в музеї, на виставки, зустрічі з народними майстрами тощо.

Навчання в гуртку допомагає вихованцям краще засвоювати матеріал багатьох шкільних предметів і навчальних курсів: «Образотворче мистецтво», «Трудове навчання», «Історія України», «Креслення», а також дає основи для навчання в інших гуртках декоративно-ужиткового профілю.

Наприкінці кожного заняття проводиться коротке опитування, демонстрація виконаних робіт, їх аналіз. Після завершення будь-якої теми та в кінці кожного півріччя проводяться вікторини, виставки робіт у гуртку та їх відбір на виставки-конкурси в закладі, районі, місті тощо.

Правила техніки безпеки життєдіяльності є наскрізними та повторюються на кожному занятті.

Програма є орієнтовною. За необхідності керівник гуртка може внести до програми певні зміни на свій розсуд. Незмінними мають залишитися мета, завдання і прогнозований результат освітньої діяльності.

Початковий рівень

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин
---	------	-----------------

		теоретичних	практичних	усього
1	Вступ	2	-	2
2	Розпис як один з видів декоративного мистецтва	2	-	2
3	Основи декоративного розпису	10	22	32
4	Колір як засіб відбиття декоративних досягнень композиції	2	4	6
5	Композиції художнього твору	4	12	16
6	Тепла гама в розписі	2	14	16
7	Композиція в холодних кольорах	2	14	16
8	Птахи засобами петриківського розпису	2	14	16
9	Функції кольору. Тло. Рослинна композиція на тлі	2	14	16
10	Образи тварин в розписі	2	16	18
11	Підсумок		4	4
	Разом:	28	116	144

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (2 год.)

Теоретична частина. Організаційні питання. Техніка безпеки роботи на заняттях, правила поведінки в колективі. Мета та зміст роботи гуртка.

2. Розпис як один з видів декоративного мистецтва (2 год.)

Теоретична частина. Види декоративно-ужиткового мистецтва. Петриківський розпис, як один з видів народного мистецтва. Прилади та матеріали необхідні для розпису. Вимоги до фарб. Технологія виготовлення пензлів з котячого хутра.

3. Основи декоративного розпису (32 год.)

Теоретична частина. Традиційні зображення в петриківському розписі. Основні елементи петриківського розпису (зернятко, криве зернятко, травичка, колосок, пірчасте листя, горішок, цибулька, ягідки).

Практична частина. Виконання мазків з заокругленим кінцем, мазків з гострим кінцем. Поєднання способів розпису пензлями з білячого та котячого хутра. Виконання основних елементів петриківського розпису перехідним мазком. Ознайомлення з українськими рослинними символами (верба, калина).

4. Колір як засіб відбиття декоративних досягнень композиції (6 год.)

Теоретична частина. Основи сприйняття кольору людиною. Колірна гама петриківського розпису. Декоративна композиція. Теплі та холодні кольори.

Практична частина. Виконання елементарних композицій з використанням різної кольорової гами відповідного тематичного завдання.

5. Композиції художнього твору (16 год.)

Теоретична частина. Основи побудови композиції в розписі. Послідовність роботи над композицією, пропорційність частин художнього твору. Мотив – основний атрибут орнаменту, рослинний та геометричний мотиви. Прямий стрічковий орнамент «бігунець».

Практична частина. Виготовлення закладки для книжки, створення ескізу стрічкового орнаменту, фриз. Перенесення ескізу орнаменту на матеріал, малювання основних та дрібних елементів орнаменту.

6. Тепла гама в розписі (16 год.)

Теоретична частина. Теплі кольори в розписі. Симетрія та асиметрія в композиції. Особливості побудови дзеркально-симетричних композицій.

Практична частина. Робота над ескізом дзеркально-симетричної композиції та вирішення композиції в кольорі. Перенесення ескізу композиції на аркуш, зображення основних елементів в теплих тонах, вимальовування дрібних елементів композиції.

7. Композиція в холодних кольорах (16 год.)

Теоретична частина. Холодна гама в розписі. Асиметрія в композиції, особливості побудови асиметричної композиції.

Практична частина. Побудова асиметричної композиції «Зимова фантазія», рівновага в асиметричній композиції. Перенесення ескізу композиції на аркуш, зображення основних елементів в холодних кольорах, вимальовування дрібних елементів композиції.

8. Птахи засобами петриківського розпису (16 год.)

Теоретична частина. Особливості будови різних птахів. Способи зображення птахів в декоративному розписі. Поняття стилізації. Відмінності між стилізованою формою та її природнім аналогом.

Практична частина. Створення ескізу птаха за зразками або за власним задумом, кольорове вирішення ескізу. Перенесення ескізу композиції на аркуш,

зображення птаха у кольорі, доповнення стилізованого образу дрібними елементами.

9. Функції кольору. Фон. Рослинна композиція на фоні (16 год.)

Теоретична частина. Зображувально-виражальна функція кольору. Фон та способи його нанесення на папір. Узгодженість кольорів композиції з фоном.

Практична частина. Виконання рослинної композиції на кольоровому фоні, розробка ескізу в олівці. Підготовка матеріалу до роботи, нанесення фону, перенесення ескізу на фон. Виконання основних елементів в кольорі, прописування композиції дрібними елементами.

10. Образи тварин в розписі (18 год.)

Теоретична частина. Зображення тварин у роботах народних майстрів М. Приймаченко, М. Тимченко. Особливості будови різних тварин та способи їх зображення в декоративному розписі. Поняття стилізації. Відмінності між стилізованою формою та її природнім аналогом.

Практична частина. Створення ескізу композиції «Диво-звір» за зразками або за власним задумом, кольорове вирішення ескізу. Перенесення ескізу композиції на аркуш, зображення композиції у кольорі, доповнення стилізованого образу дрібними елементами.

11. Підсумок (4 год.)

Практична частина. Підсумки роботи за навчальний рік.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- правила безпеки життєдіяльності;
- технологію виготовлення пензлів з котячого хутра;
- види декоративно-ужиткового мистецтва;
- особливості петриківського розпису;
- способи виконання різних елементів орнаменту перехідним мазком;
- способи виконання композиції в теплих та холодних кольорах;
- зображувально-виражальну функцію кольору;
- особливості будови тварин і птахів, та способи їх зображення в декоративному розписі.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- виконувати різні елементи орнаменту перехідним мазком;
- поєднувати види елементів орнаменту при створенні різних орнаментальних композицій;
- виконувати композиції на папері, використовуючи різну кольорову гаму;
- малювати тварин і птахів технікою декоративного розпису.

Вихованці мають набути досвід:

- узгодження кольорів композиції з тлом;
- створення елементарних композицій на площині і формі;
- зображення основних елементів петриківського розпису;
- виконання елементарних композицій з використанням різної кольорової гами;
- зображення будови тварин і птахів у декоративному розписі;
- виконання рослинної композиції на кольоровому тлі.

Основний рівень, перший рік навчання НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	3	-	3
2.	Розпис на дерев'яній поверхні на площині	9	36	45
3.	Розпис на дерев'яній поверхні на формі	9	39	48
4.	Розпис на випуклій поверхні. Писанкарство	6	18	24
5.	Складні орнаментальні композиції	6	27	33
6.	Декоративний пейзаж	6	21	27
7.	Декоративний натюрморт	6	21	27
8.	Підсумок	-	9	9
	Разом:	45	171	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка. Техніка безпеки життєдіяльності.

Підлаковий розпис і писанкарство як види декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Розпис на дерев'яній поверхні на площині (45 год.)

Теоретична частина. Правила малювання на дерев'яній поверхні (шліфування, ґрунтування, нанесення фону, копіювання малюнка, покриття лаком).

Практична частина. Розпис окремих дерев'яних дощок та кухонних наборів. Підготовка поверхні до розпису, ескіз розпису, перенесення ескізу на матеріал, розпис по ескізу олійними фарбами або гуашшю, лакування.

3. Розпис на дерев'яній поверхні на формі (48 год.)

Теоретична частина. Побудова композиції на дерев'яній формі (шліфування, ґрунтування, нанесення фону, копіювання малюнка, покриття лаком). Правила роботи акриловими та олійними фарбами на різних матеріалах.

Практична частина. Розпис дерев'яної скриньки, тарелі, шкатулок різної форми, ложок, маленького дитячого стільчика. Підготовка поверхні до розпису, ескіз розпису, перенесення ескізу на матеріал, розпис по ескізу олійними, акриловими фарбами або гуашшю, лакування.

4. Розпис на випуклій поверхні. Писанкарство (24 год.)

Теоретична частина. Писанкарство як один з видів декоративно-ужиткове мистецтва. Правила малювання на випуклій поверхні. Найпростіші способи вимальовування писанки. Писанки у різних регіонах України. Символ, символіка кольорів у писанкарстві. Народні звичаї та обряди пов'язані з писанками.

Практична частина. Розпис писанки: ескіз; орнаментування яєць рослинними символами; вирішення орнаментування методами петриківського розпису. Підготовка поверхні до розпису, ескіз розпису, перенесення ескізу на матеріал, розпис по ескізу гуашшю та акрилом, лакування.

5. Складні орнаментальні композиції (33 год.)

Теоретична частина. Творчість народних майстрів петриківського розпису: Т. Пати, П. Власенко, Ф. Панка та інші. Побудова декоративних композицій

Практична частина. Аналіз побудови декоративних композицій. Визначення теми роботи, підготовка матеріалу, нанесення фону, ескіз композиції, перенесення ескізу на фон, вибір кольорової гами для виконання складної

орнаментальної композиції, доповнення стилізованого образу дрібними елементами.

6. Декоративний пейзаж (27 год.)

Теоретична частина. Декоративний пейзаж у петриківському розписі, зміст пейзажу. Рослинний світ засобами петриківського розпису. Роботи народних майстрів петриківського розпису Ф. Панка та М. Тимченко. Однопланові пейзажні композиції.

Практична частина. Аналіз однопланових пейзажних композицій. Підготовка поверхні до розпису, ескіз розпису, кольорове вирішення основних елементів пейзажу, перенесення ескізу на матеріал, розпис по ескізу гуашшю, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами.

7. Декоративний натюрморт (27 год.)

Теоретична частина. Поняття декоративного натюрморту. Композиція натюрморту. Декоративний натюрморт в творчості петриківських майстрів. Репродукції з зображенням натюрмортів.

Практична частина. Робота над ескізом однопланового натюрморту, кольорове вирішення основних елементів натюрморту, перенесення ескізу на папір, розпис по ескізу гуашшю, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами.

8. Підсумок (9 год.)

Практична частина. Підбиття підсумків.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- знати техніку безпечної праці з колючими та ріжучими предметами;
- види декоративно-ужиткового мистецтва;
- правила малювання на дерев'яній поверхні;
- правила роботи акриловими та олійними фарбами на різних матеріалах;
- рослинну символіку України, її значення в народних обрядах, звичаях;
- народні звичаї та обряди пов'язані з писанками;
- символи, символіку кольорів у писанкарстві;
- творчість народних майстрів петриківського розпису;
- особливості декоративного пейзажу та натюрморту у декоративному розписі.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- володіти технікою вимальовування на дерев'яній поверхні;
- працювати акриловими та олійними фарбами на різних матеріалах;
- розробляти алгоритм для складання композицій;
- малювати найпростішими способами на випуклій поверхні;
- використовувати символіку кольорів у писанкарстві;
- складати композицію декоративного натюрморту та пейзажу.

Вихованці мають набути досвіду:

- працювати різними видами фарб (олійними, акриловими, гуашшю), працювати як на площині так і на формі
- розпису на дерев'яній поверхні різної площини, форми та об'єму;
- розпису писанок;
- складання композиції декоративного натюрморту та пейзажу.

Основний рівень, другий рік навчання

НАВЧАЛЬНО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№	Тема	Кількість годин		
		теоретичних	практичних	усього
1.	Вступ	3	-	3
2.	Сюжетні композиції на папері	6	36	42
3.	Розпис таці	6	27	33
4.	Керамічні вироби. Фарби для кераміки	6	54	60
5.	Розпис дерев'яної та дерев'яно-тирсової тарелі	3	30	33
6.	Розпис різноманітних виробів з різних матеріалів олійними та акриловими фарбами	3	27	30
7.	Вітальна листівка декоративним	3	9	12

	розписом			
8.	Підсумок		3	3
		Разом:	28	188
			188	216

ЗМІСТ ПРОГРАМИ

1. Вступ (3 год.)

Теоретична частина. Мета та зміст роботи гуртка. Техніка безпеки життєдіяльності.

Кераміка, розпис різноманітних виробів засобами петриківського розпису.

2. Сюжетні композиції на папері (42 год.)

Теоретична частина. Декоративний пейзаж та рослинний орнамент у композиціях на папері за творами українських пісень, казок або ілюстрацій за творами Т. Г. Шевченка, М. В. Гоголя та інших.

Практична частина. Визначення теми роботи, вибір сюжету, техніка гуаші, ескіз композиції, вибір кольорової гами, нанесення фону, перенесення ескізу, робота гуашшю по ескізу, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами.

3. Розпис таці (33 год.)

Теоретична частина. Правила малювання на поверхні заліза та пластмаси: шліфування, ґрунтування, нанесення фону. Симетричний та асиметричний малюнок середини таці. Правила оформлення бортика таці. Правила лакування готового виробу. Роботи майстрів жостівського промислу з розпису таць.

Практична частина. Визначення теми роботи, підготовка таці, ескіз малюнка, вибір кольорової гами, перенесення ескізу, розпис олійними або акриловими фарбами по ескізу, прописування основних елементів, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами та оформленням бортику таці, лакування.

4. Керамічні вироби. Фарби для кераміки (60 год.)

Теоретична частина. Кераміка як один з видів декоративно-ужиткового мистецтва. Види керамічних виробів, засоби їх оформлення. Керамічні фарби, способи підготовки до роботи та нанесенням на поверхню керамічних виробів.

Практична частина. Розпис керамічними фарбами на площині (робота на кахлях) та на формі (робота на чашці, блюдці, тарілці). Визначення теми роботи,

ескіз малюнка, вибір кольорової гами, перенесення ескізу, розпис керамічними фарбами по ескізу, прописування основних елементів, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами, обпалення розписаного виробу.

5. Розпис дерев'яної та дерев'яно-тирсової тарелі (33 год.)

Теоретична частина. Композиційна побудова орнаменту у колі. Симетрична композиція у колі за схемою. Ескіз композиції з врахуванням колірної акценту. Правила лакування готового виробу.

Практична частина. Визначення теми роботи, підготовка тарелі, ескіз малюнка, вибір кольорової гами, перенесення ескізу, розпис олійними фарбами по ескізу, прописування основних елементів, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами, лакування.

6. Розпис різноманітних виробів з різних матеріалів олійними та акриловими фарбами (30 год.)

Теоретична частина. Особливості композиційної побудови орнаменту в зв'язку з різною формою виробу (скляний посуд різної форми, плакетка з шпону, пластикові вироби). Правила лакування готового виробу.

Практична частина. Самостійний вибір орнаментального вирішення теми роботи, підготовка виробу до розпису, ескіз малюнка, вибір кольорової гами, перенесення ескізу, розпис олійними або акриловими фарбами по ескізу, прописування основних елементів, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами, лакування.

7. Вітальна листівка декоративним розписом (12 год.)

Теоретична частина. Особливості оформлення вітальних листівок, візиток, оголошень декоративними елементами.

Практична частина. Вибір теми оформлення вітальної адреси, ескіз малюнка, вибір кольорової гами, перенесення ескізу на аркуш, розпис гуашшю по ескізу, завершення роботи доповненням розпису дрібними елементами.

8. Підсумок (3 год.)

Теоретична частина. Підбиття підсумків.

ПРОГНОЗОВАНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

Вихованці мають знати і розуміти:

- техніку безпеки життєдіяльності;

- закони композиційної цілісності та єдності форми та декору;
- техніку виконання малюнка на папері, залізній та пластмасовій таці, дерев'яній та дерев'яно-тирсовій тарелі, кераміці, склі;
- техніку виготовлення та оформлення вітальної листівки;
- техніку виготовлення керамічних виробів та особливості їх вимальовування;
- державну та рослинну символіку України, її значення в народних обрядах, звичаях;
- закони композиційної цілісності та єдності форми та декору;
- поняття «колорит», «тональність»;
- пластичну мову та художні образи петриківського розпису.

Вихованці мають вміти і застосовувати:

- розписувати вироби з паперу, заліза, пластмаси, дерева, дерев'яно-тирсової маси, кераміки та скла;
- працювати різними видами фарб (олійними, акриловими, гуашшю, керамічними);
- працювати фарбами на різній площині та формі, різними матеріалами;
- орнаментувати площини складної форми;
- виконувати творчі композиції;
- виконувати композиції із використанням теплих та холодних співвідношень кольорів;
- виконувати складні орнаментальні композиції, використовуючи засвоєні прийоми петриківського розпису;
- обирати техніку виконання для творчої роботи із декоративної композиції.

Вихованці мають набути досвід:

- створення художнього образу за допомогою матеріалів і технік, передбачених програмою основного рівня;
- використання найбільш виразної техніки для розкриття творчої ідеї;
- виконання малюнка на папері, залізній та пластмасовій таці, дерев'яній та дерев'яно-тирсовій тарелі, кераміці, склі;
- застосування декоративного розпису.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. - Декоративно-прикладне мистецтво - Л.: Світ, 1992.
2. Барб-Галль Ф. Як розмовляти з дітьми про мистецтво [Текст] / пер. з франц. Софії Рябчук. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2014. – 192 с.
3. Дмитро Степовик. Скарби України. – К.: Веселка, 1990.
4. Мельник В.М. Декоративний розпис на уроках образотворчого мистецтва. – Тернопіль, 2007.
5. Митці України: енциклопедичний довідник / упоряд.: М. Г. Лабінський, В. С. Мурза; за ред. А. В. Кудрицького. — Київ : «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1992. – 848 с.
6. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів «Мистецтво. 5–9 класи» / Уклад.:Л. Масол, О. Коваленко, Г. Сотська, Г. Кузьменко, Ж. Марчук, О. Константинова, Л. Паньків, І. Гринчук, Н. Новикова, Н. Овіннікова. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/onovlennya-12-2017/9-mistecztvo-5-9.docx>
7. Прикрась свій дім - К.: Техніка, 1990
8. Рагозіна В. В., Очеретяна Н. В. Учимся в майстрів декоративно-ужиткового мистецтва. Малюємо, ліпимо : 6-й рік життя : альб. для дит. творчості та мет. рек. / В. В. Рагозіна, Н. В. Очеретяна. – Київ : Генеза, 2017. – 48 с.+ 12 с. вкл. – (Серія «Маленький митець»).
9. Рагозіна В. В. Бесіда як інструмент організації сприймання та обговорення творів живопису з дітьми: типи і педагогічний супровід / В. В. Рагозіна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Київ, 2017 – 372 с. – Серія КВ № 20691-10491 КВ, ISSN 2308–3778; Вип 21. – Кн. 2. – С. 197–209.
10. Семенов О. С. Формуємо творчо спрямовану особистість: перші кроки : [навч. посіб. для педагогів позашкільних та дошкільних навч. закладів] / Олександр Сергійович Семенов. – Луцьк : ПДВ «Твердиня». – 2016. – 156 с.
11. Сотська Г., Шмельова Т. Словник мистецьких термінів. – Херсон : Стар, 2016. – 52 с
12. Шевченко Є. Марфа Тимченко. – К.: Народні джерела, 2007.